

УДК 371.124

О. В. ГАНЖА

Кіровоградський державний педагогічний
університет імені В. Винниченка, Кіровоград

РОЛЬ САМОВРЯДУВАННЯ В СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОМУ РОЗВИТКУ СТУДЕНТА

Участь в органах студентського самоврядування надає рівні можливості студентам. Активна участь у студентських громадських організаціях сприяє усвідомленню та ствердженню себе в ролі «ми». У статті пропонується аналіз взаємовпливу студентського самоврядування і соціально-професійного розвитку студента.

Ключові слова: *самоврядування, соціальна активність, особистість, соціалізація, управлінська діяльність.*

Постановка проблеми. Виховна діяльність у педагогічному університеті має свою специфіку. Підготовка до професійної діяльності вчителя суттєво відрізняється від підготовки інших фахівців. Вона містить обов'язкову підготовку з педагогіки й психології, знання та уміння, які студент повинен навчитися застосовувати на практиці. Педагог повинен володіти високим рівнем загальної й педагогічної культури, бути здатним створювати умови для всебічного розвитку і саморозвитку вихованця.

Формулювання цілей статті. Показати, як під час навчання студент перебуваючи в майже незмінній академічній групі, протягом усього періоду навчання може залучатися до участі у самоврядуванні, впливаючи на свій соціально-професійний розвиток.

Виклад основного матеріалу. Участь в органах студентського самоврядування надає рівні можливості студентам. Активна участь у студентських громадських організаціях сприяє усвідомленню й утвердженню себе в ролі «ми». Спочатку це «ми» як студента одного факультету, університету, потім «ми» як представники професії. Активна участь у громадському житті університету, об'єднання на основі спільних інтересів, завдань, цілей, сприяє формуванню позитивного ставлення до університету, що веде до зростання престижу майбутньої професії.

В умовах модернізації освіти та підвищення вимог до вчителя соціальним замовленням системі вищої педагогічної освіти є розвиток особистості майбутнього фахівця, який був би здатним реалізувати свої здібності в самостійній професійно-педагогічній діяльності.

Показниками розвитку соціальної активності студентів – майбутніх учителів історії є: свідоме прагнення до суспільно-корисної роботи; розуміння суспільної значущості особистої участі; почуття відповідальності; самовиховання і самоосвіта.

Студентський вік – початкова ланка в ланцюгові зрілого віку, для якого характерним є високий ступінь «самості» (самостійність, самодіяльність, самонадія, самореалізація, самовиховання, самоосвіта, самоконтроль, самолюбство, самоволодіння, самоналаштування, самоорганізація, самовизначення, самооцінка тощо).

Із 178 опитаних нами студентів 58, 42% уважають, що виховна робота в університеті повинна бути спрямована на створення позитивного середовища, яке сприятиме максимальній реалізації здібностей і нахилів кожного студента; виховна робота повинна сприяти формуванню високопрофесійної та культурної особистості фахівця (44, 3%). Більшість студентів переконана, що виховна робота в університеті потрібна, оскільки молодь потребує підтримки й поради (41, 5%). Найпомітнішого виховного впливу студенти зазнають від викладачів кафедри педагогіки та історії України (41, 4%). На думку студентів (80, 3%), формуванню соціально-професійної зрілості майбутнього вчителя історії сприяє участь у роботі органів студентського самоврядування, але лише 26, 9 % респондентів виявляють бажання брати участь у їх діяльності.

М. Грин відзначає: «Якби раціонально не керував вчитель тим, що відбувається у класі, він долучений до цього процесу як особистість; майже все, що робиться в класі, має на собі відбиток його присутності, його настроїв та його зовнішньої поведінки, очікувань та поясень, його реакцій стосовно учнів» [1, с.216]. Отже, педагог повинен прагнути бачити оточення очима своїх вихованців, сприймати їх перспективу, їх точку зору. Це, у свою чергу, повинно сприяти досягненню головної мети – самореалізації особистості.

На думку ряду дослідників, особливістю Я-концепції «ефективного учителя» є: володіння почуттям впевненості в собі; здатність справлятися з різними життєвими проблемами. Він переконаний, що зіткнувшись з труднощами, зможе подолати їх, не втрачаючи присутності духу. Він не схильний сприймати себе як

невдачу. Він відчуває, що потрібен іншим людям, що вони його сприймають, а його здібності, цінності та судження значущі в очах оточення. Тобто, такий учитель володіє високою самооцінкою. Н. Бобер та Р. Соур [3, с.7-8], вивчаючи вплив особистісних якостей учителя на процеси, що відбуваються у класі, встановили, що «хорошими», за загальною оцінкою, уважаються вчителі, які володіють емоційною стабільністю, особистісною зрілістю та соціальною відповідальністю. Узагальнюючи особистісні якості, які необхідні вчителям для ефективної роботи, Р. Бернс виокремлює такі: 1) прагнення до максимальної гнучкості; 2) здатність до емпатії, тобто розуміння почуттів іншого; готовність зі співчуттям відгукнутися на їх безпосередні потреби; 3) уміння надати особистісне забарвлення викладанню; 4) установка на створення позитивних стимулів для самосприйняття учнів; 5) володіння стилем неформального, позитивного спілкування з вихованцями; перевага на уроці усних контактів перед письмовими; 6) емоційна рівновага, впевненість у собі, життєрадісність.

Політична активність як діяльність індивідів або окремих соціальних груп передбачає відповідний рівень свідомості, самосвідомості, усвідомлення і розуміння цілей та завдань руху та активного розвитку суспільства, передбачає здатність формувати діяльнісне ставлення до їх вирішення, відповідний рівень соціальної грамотності, громадянської відповідальності, відповідний рівень культури.

Формування і вияв політичної активності здійснюється за допомогою різних посередників: закладів (школа, інститут, установа), групам спілкування (сім'я, родичі, знайомі, групи за інтересами), засобів масової інформації (газети, радіо, телебачення, інформаційні системи).

Громадянське визрівання людини або ж пристосування її до політики відбувається поетапно. Воно розпочинається в ранньому віці, коли через сім'ю, найближче оточення, ЗМІ дитина здобуває перші відомості про політику. На етапі первинної соціалізації, на думку ряду дослідників, діти отримують початкові уявлення про правильну чи не правильну поведінку, вчинки. І на цьому етапі первинної соціалізації дитина проходить кілька свого роду східців, які впливають на рівень її взаємин: «політизацію» – усвідомлення існування зовнішньої влади; «персоналізація» – розуміння дітьми політичної влади через персонізуєчі фігури; «ідеалізація» – приписування політичним діячам виключно позитивних якостей; «інституалізація» – поворот у свідомості дітей до більш безликої деперсоніфікованої уяви про владу.

З різних наукових джерел слідує, що для самоуправління як суспільної функції самоорганізованої системи властивими є: вільний, спонтанний характер виникнення організації та управління нею (структури та функції); збігу суб'єкта мети з суб'єктом дії щодо її реалізації в безпосередній чи представницькій формі; мобільний та варіативний характер його структури та функцій, діяльності та складу керівних осіб; спонтанно-самодовільне висунення та самовисунення лідерів, визнання статусу неформального лідерства як визначального в управлінському процесі; перевага авторитету керівника над його керівними повноваженнями тощо.

В самоврядуванні студент реалізує себе як активний діяч творчості, формує способи, методи здійснення та перетворення дійсності на основі вільного вибору та волі.

Основним мотивом розвитку студента в управлінській діяльності є його бажання виявити здібності, талант, реалізувати себе. Отже, задоволення своїх потреб та здібностей у професії визначає спрямованість діяльності особистості як суб'єкта управління.

Основною прийняття рішення суб'єктом управління є творчий характер, усвідомлений вибір та відповідальність за нього. Він конструює своє рішення сам, а не вибирає відповідь поміж готових альтернатив.

Цінності відбивають зміст професійної діяльності суб'єкта [1]. Цінності особистості є, з одного боку, результатом взаємодії суб'єкта з об'єктами, а з іншого – впливають на суб'єкта, який в процесі цього змінюється. Отже, наявність духовних та моральних цінностей є необхідною умовою суб'єкта управління. Іншою особливістю суб'єкта управління є творча і вільна реалізація зумовлених цілей. Для усвідомлення управлінської дійсності він повинен чітко уявляти те, що його не задовільняє й до чого він повинен прагнути.

Особливу роль в цілісному розвитку людини як багаторівневої, функціонально-динамічної системи протягом усього життєвого й професійного шляху, на думку А.А.Деркача та О.В.Москаленко, забезпечує фактор усвідомленості особистістю себе як професіонала [5].

Усвідомлення й осмислення себе в ролі професіонала дозволяє людині пізнати свої реальні здібності та можливості, потенційні резерви свого розвитку та саморозвитку як суб'єкта професійної діяльності. Саме тут здібність щодо саморозвитку є однією з характеристик суб'єкта управління.

Одним із проявів особистості як суб'єкта управління є розвиток рефлексивної культури, яка дозволяє студенту долати наявні критичні ситуації. Необхідність наявності рефлексивної культури зумовлена тим, що суб'єкт як активний діяч повинен володіти системою способів організації рефлексії й творчого перетворення професійної діяльності на основі засвоєння предметів культури, моральних устоїв та духовних цінностей.

Сформованість рефлексивної культури дозволяє студенту як суб'єкту управління в режимі готовності здійснювати діяльність у складних ситуаціях, оперативно приймати оптимальні управлінські рішення, відшукувати механізми виходу з існуючих проблемних ситуацій професійної діяльності, оцінювати себе, свою діяльність, вносити корективи у свою поведінку, аналізувати свій особистий та професійний досвід.

Рефлексивна культура пов'язана з такою характеристикою наступної професійної діяльності майбутнього вчителя, як готовність працювати в сучасних умовах суспільства, що змінюється. Для того щоб стати активним учасником професійної діяльності, майбутній учитель повинен сформувати певну систему якостей та умінь – активність, здатність працювати в ринкових умовах, вміння підтримувати стабільність у своєму житті, гнучкість у прийнятті рішень, вміння конструктивно вирішувати проблеми, що виникають.

Проблема особистісного самовизначення, відшукування та осмислення власного погляду на опозицію «Я і суспільство» актуальна для студентства, яке розпочинає професійну діяльність в нестабільних умовах постіндустріального суспільства. Економічне й соціально-політичне середовище, яке постійно розвивається, змінює зміст професійної соціалізації як соціально-культурної складової сучасної освіти. Зростаюча рухомість кваліфікаційних характеристик, яка розширює смисловий горизонт трудової діяльності, висуває першочерговими соціально-особистісні якості фахівця, які, у свою чергу відбивають глибину інтеріоризації професійних ціннісних установок і ступінь внеску їх у розвиток особистості. «Нова роль освіти в цивілізаційному процесі, яка враховує специфіку самосвідомості особистості в умовах трансформації цінностей [7, с.41] полягає в тому, щоб допомогти майбутньому фахівцю оволодіти гуманітарною культурою суспільства в єдності з реалізацією своєї активності та професійним саморозвитком, які утворюють «фактор єдності різноспрямованих векторів життєвого становлення – соціальної інтеграції та індивідуалізації» [6, с.301].

Педагогічний діагноз – це висновки про основні педагогічно значущі характеристики учасників та явищ педагогічного процесу. При його формулюванні до-

цільно враховувати думку Л.С.Виготського про те, що суттєвою помилкою є спроба підходити до діагнозу як до встановлення ряду симптомів або фактичних даних. Виготський зазначав, що при науковому діагнозі, який базується на відомих симптомах, йдучи від них, ми конструємо певний процес, що перебуває в основі цих симптомів [3]. Тобто, ми повинні враховувати не тільки наявність симптомів, але й причини, що їх викликають.

Під простором освітнього закладу, на думку Г.М.Шеламової, розуміють організацію та реалізацію взаємовідносин усіх суб'єктів навчального та виховного процесів, які побудовані на принципах «педагогіки толерантності» і які спрямовані на безконфліктне спілкування та моральний розвиток вихованців [10, с.18].

Головним у процесі формування толерантних взаємин вихованців є діяльність учителя. Основний принцип толерантності – норма цивілізованого компромісу. Гуманістична педагогічна взаємодія сприяє формуванню толерантності усіх учасників освітнього простору. Учитель, який володіє навичками безконфліктного спілкування і який на заняттях створює атмосферу взаємодовіри та невимушеності у своїй взаємодії з вихованцями, сам є носієм толерантних взаємин.

Гуманістична педагогічна взаємодія – це завжди взаємодія діалогічна, творча, особистісна та індивідуалізована. Вона забезпечує не просто передачу знань від викладача до вихованця, а їх спільне особистісне зростання.

У сучасних умовах в більшості освітніх закладів освітній процес протікає в умовах полікультурного освітнього середовища.

Характеристиками полікультурного освітнього простору є: ціннісно-змістовий, особистісно – зорієнтований, операційно-діяльнісний компоненти, які відбивають комплекс відношень, зокрема до: особистості, яка здатна до культурного самовизначення та саморозвитку, етнічної, особистісної ідентифікації; педагога, який здатний й готовий створювати позитивну соціальну ситуацію розвитку вихованців, здійснювати допомогу й підтримку у індивідуальному самовираженні та самовизначенні, етнокультурній ідентичності, становленню цінностей та продуктивній діяльності, формування толерантної свідомості вихованців; керівника, здатного й готового створювати умови для ефективної взаємодії всіх учасників освітнього процесу, досягнення якості процесу та результату педагогічної діяльності, розширюючи загальноприйнятий функціонал діяльності в контексті необхідного створення ряду гарантованих умов для формування толерантної свідомості суб'єктів освітньої діяльності; освітнього закладу як цілісного, того, що розвивається, освітнього простору, де формується система культурних цінностей та світоглядних орієнтирів вихованців на основі зразків полікультурної комунікації; системи освіти, в основі якої – особистість, особистісне осмислення, загальнолюдські та національні цінності, діалог та співпраця [8, с.25].

Існує ряд поглядів на проблеми самоврядування. «Це означає, що в перспективі управління може стати і стає конструктом нової реальності, поєднуючи способи лінійної та нелінійної регуляції, прямого й опосередкованого впливу на процеси самоорганізації та саморегуляції, підтримуючи їх у діапазоні керованості [9, с.27].

Організація та самоорганізація у формуванні соціокультурного простору визначається як об'єктивно, так і суб'єктивно. Чіткий і правильний облік взаємин організації та самоорганізації забезпечує відповідний розвиток управлінських структур різного рівня, і правильне визначення такого співвідношення є необхідною умовою ефективної діяльності управлінських структур. Слабке врахування значущості співвіднесення організації та самоорганізації впливає на ступінь стійкості та активного розвитку, що негативно відбивається на взаємодії усіх структур.

Сучасний студент володіє достатньо високим рівнем самосвідомості, розвинутою сферою потреб. Але його суб'єктна активність не реалізується на рівні ре-

альної діяльності в системі студентського самоврядування як реального простору прояву його творчих здібностей в суспільно значущій діяльності.

Одним із важливих проявів суб'єктності є здатність до самоврядування. При цьому формування суб'єктної позиції, яка дозволяє своєрідно й активно ставитися до змін ситуації і дієво виявляти себе, стає основою розвитку й удосконалення управління в цілому як функції самоорганізованої системи.

Самоорганізовані та самоврядні структури є тим середовищем, яке формує суб'єктну активність і відповідальність індивідів, а це закріплює самоорганізовані начала у відтворенні соціальних організацій, різних соціальних структур.

Професійне самовизначення майбутнього вчителя є проявом таких його адаптаційних механізмів, які можна назвати «вищими» за аналогією із соціально зумовленими вищими психічними функціями, які виокремив Л.С.Виготський в рамках його культурно-історичної концепції розвитку психіки [4, с.512-631].

Студентам-активістам надавалася можливість пливати на навчально-виховний процес без формалізованих процедур, які застосовуються громадськими організаціями та органами управління. Здебільшого самоврядування на рівні академічної групи пов'язується з послабленням «інституту» кураторів, з передачею функцій санітарно-гігієнічного стану профспілковому активу, з організацією життєдіяльності студентів їх представниками тощо. З різних наукових пошуків слідує, що студентську (академічну) групу можна вважати самоврядною, якщо вона самостійно вирішує питання організації внутрішнього життя, навчальної, наукової, громадської діяльності, побуту, відпочинку членів групи, яка має у своєму розпорядженні засоби морального та матеріального впливу на особистість, якщо вона відстоює колективні інтереси.

Ідея студентського самоврядування має тривалий проміжок існування. Вона є складною, багатогранною, тривалою діяльністю учасників навчально-виховного процесу стосовно розширення відповідальності та ініціативи студентів за процес своєї життєдіяльності. Самоврядування як умова формування соціально-професійної зрілості майбутнього вчителя історії передбачає узагальнення вже існуючих напрацювань щодо цього та внесення в його організацію коректив, зумовлених сьогоденням. В умовах педагогічного університету студентське самоврядування має свою специфіку, методи й форми, особливості реалізації.

Педагогічна діяльність має загальнолюдський характер. Тому педагогічні навички та уміння, мотиви педагогічної діяльності і педагогічні здібності в особистості майбутнього вчителя формуються не тільки в професійно-педагогічній, але й у загально педагогічній діяльності.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Педагогічна діяльність – це взаємодія, спілкування вчителя та учнів, у процесі якого розвиваються їхні ділові та міжособистісні взаємини на основі співпраці, взаємодовіри, духовності. Такі відносини можуть формуватися в процесі постійних стосунків учителя та учнів у навчальній, виховній та позанавчальній діяльності. Основними особливостями діяльності вчителя на сучасному етапі розвитку суспільства є її комплексність, цілісність, творчий характер, поєднання колективної та індивідуальної творчості, що може ефективно формуватися й розвиватися у самоврядуванні.

Список використаної літератури

1. Асмолов А. Г. *Психология личности: учеб.* / А. Г. Асмолов. – М. : Изд-во МГУ, 1990. – 367 с.
2. Бернс Н. *Развитие Я-концепции и воспитание* / Н. Бернс. – М.: Прогресс, 1986.-424 с.
3. Виготский Л. С. *Диагностика развития и педагогическая клиника трудного детства* / Л. С. Виготский // Собр. соч. : В 6 т. – Т. 5. – М., 1984.-С. 257-321.
4. Виготский Л. С. *Психология* / Л. С. Виготский. – М.: ЭКСМО-Пресс, 2000.-1008 с.

5. Деркач А. А. *Профессиональное самосознание руководителей образовательных учреждений: теория, методология, практика* / А. А. Деркач, О. В. Москаленко. – М. : РАГС, 1999. – 578 с.

6. Запесоцкий А. С. *Образование: философия, культурология политика: монография* / А.С. Запесоцкий. – М. : Наука, 2002. – 456 с.

7. Макарова Н. И. *Насилие-ненасилие в современном образовании (или педагогика ненасилия как философская проблема)* / Н. И. Макарова, Н.В.Наливайко // *Философия образования.* – 2004. – № 10. – 264 с.

8. Безюлева Г. В., Бондырева С. К., Клименко Н. И. *Социально-психологические риски в поликультурном профессиональном образовании* / Г. В. Безюлева, С. К. Бондырева, Н. И. Клименко; под общ. ред. Г. В. Безюлевой. – М., 2007. – 192 с.

9. Тихонов А. В. «Человекообразные» объекты постнеклассической науки и проблема управляемости социальных процессов / А. В. Тихонов // *Матер. 2-й Всерос. науч. конф. «Социальное управление, коммуникация и социально-пректные технологии» и 7-е Дридзевские чтения.* – М., 2008.

10. Шеламова Г. М. *Педагогические условия формирования толерантности учащихся профессионального лица: Автореф. дис. ... канд. пед. наук* / Г. М. Шеламова. – М., 1993. – 20 с

11. Green, M. *Existential encounters for teachers* / M. Green // *Philosophic alternatives in education.* – Ed. By G. Gutek. Columbus, 1984. – P. 216.

Е.В. Ганжа

Кировоградский государственный педагогический университет имени В.Винниченко, Кировоград

РОЛЬ САМОУПРАВЛЕНИЯ В СОЦИАЛЬНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ РАЗВИТИИ СТУДЕНТА

Участие в органах студенческого самоуправления дает равные возможности студентам. Активное участие в студенческих общественных организациях содействует осознанию и утверждению себя в качестве «мы». В статье предлагается анализ взаимовлияния студенческого самоуправления и социально-профессионального развития студента.

Ключевые слова: самоуправление, социальная активность, личность, социализация, управленческая деятельность.

E.V. Ganzha

Kirovograd State Pedagogical University named after V. Vinnichenko, Kirovograd

THE ROLE OF SELF-GOVERNMENT IN THE SOCIAL-PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF A STUDENT

Participating in the student government gives equal opportunities to students. Active participation in the student public organizations assists in consciousness and approval oneself as “we”. The analysis of the mutual influence of the student government and the social-professional development of a student is suggested in the article.

Key words: self-government, social activity, personality, socialization, management activity.